Zinātnes Vēstnesis

Latvijas Zinātņu akadēmijas, Latvijas Zinātnes padomes un Latvijas Zinātnieku savienības laikraksts

9 (530) ISSN 1407–1479 2017. gada 2. maijs

Latvijas zinātniekiem piešķirts valsts augstākais apbalvojums

Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas gadadienas priekšvakarā Valsts prezidents Raimonds Vējonis pasniegs 67 augstākos valsts apbalvojumus, kas piešķirti par sevišķiem nopelniem Latvijas valsts labā.

Triju Zvaigžņu ordenis piešķirts Latvijas Valsts Koksnes ķīmijas institūta Polisaharīdu laboratorijas vadītājam, profesoram, Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķim, *Dr.habil.chem*. **Nikolajam Vederņikovam** un Latvijas Lauksaimniecības universitātes Meža fakultātes Mežkopības katedras emeritētajam profesoram, Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklim, *Dr.habil.biol*. **Imantam Liepam**.

Savukārt, Atzinības krusts piešķirts ilggadējam VSIA "Paula Stradiņa klīniskā universitātes slimnīca" neirologam, profesoram, valsts emeritētajam zinātniekam, *Dr.habil.med*. **Jurim Bērziņam** un matemātiķim un kvantu fiziķim, Latvijas Universitātes Datorikas fakultātes profesoram, Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķim, *Dr.sc.comp*. **Andrim Ambainim**.

Sveicam jubilārus!

6. maijā – LZA goda doktoru **Valdi VILLERUŠU**
16. maijā – LZA goda locekli **Andri VILKU**
22. maijā – LZA korespondētājlocekli **Māru PILMANI**
25. maijā – LZA īsteno locekli **Uldi ROGULI**
26. maijā – LZA īsteno locekli **Aivaru LEJNIEKU**
26. maijā – LZA korespondētājlocekli **Mārci LEJU**
26. maijā – LZA korespondētājlocekli **Āriju MEIKALIŠU**

Ad multos annos!

Latvijas Zinātņu akadēmija

Ekonomikas forums ""*Made in Latvia*" Latvijas ekonomiskā identitāte Eiropā un pasaulē"

Ministru prezidents M. Kučinskis Foto: V. Zaļūksne

2017. gada 26. aprīlī Latvijas Zinātņu akadēmijas Portretu zālē notika pirmais Eiropas–Latvijas ekonomikas forums ""*Made in Latvia*" – Latvijas ekonomiskā identitāte Eiropā un pasaulē".

Foruma mērķis bija pievērst uzmanību lokālajiem resursiem, kas stimulē vietējo un ārvalstu investīciju ienākšanu un uzņēmējdarbības attīstību valstī ilgtermiņā, izmantot zinātnisko potenciālu, lai tiktu noteiktas jaunas nišas un avoti uzņēmējdarbības attīstībai Latvijā, kā arī radīt platformu zinātnieku, uzņēmēju un politiķu pieredzes apmaiņai un sadarbībai.

Foruma darbu atklāja Latvijas Republikas Ministru prezidenta Māra Kučinska, Eiropas Parlamenta deputātes Ineses Vaideres, Latvijas Zinātņu akadēmijas viceprezidenta Andreja Krasņikova un LR Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas priekšsēdētāja Jāņa Vucāna uzrunas.

Foruma plenārsēdēs, kurā piedalījās Pamela Bernabei (Zinātnisko un humānistisko pētījumu fonds, Šveice / Itālija), Zlata Elksniņa–Zaščirinska (Ārvalstu investoru padome Latvijā), Baiba Rivža (LZA, VPP EKOSOC–LV), Andra Zvirbule (LLU Ekonomikas un sabiedrības attīstības fakultāte), Juris Binde (SIA "Latvijas Mobilais Telefons"), Kirovs Lipmans (AS "Grindeks"), Andrejs Krasņikovs (LZA), Vilnis Rantiņš (Mašīnbūves un metālapstrādes rūpniecības asociācija), Kristaps Klauss (Latvijas Kokrūpniecības federācija), Daunis Auers (LU), Venta Kocere (LU Akadēmiskā bibliotēka) un citi eksperti, tika apspriestas tēmas par radošumu kā inovatīvas ekonomikas pamatu, Latvijas pievilcību ārvalstu investīcijām un viedās ekonomikas attīstības scenārijiem Latvijā, kā arī diskutēts par dažādu industriju attīstības tendencēm un perspektīvām Latvijā. Savukārt, paneļdiskusija "*Made in Latvia*" bija veltīta Latvijas tēlam dažādos eksporta tirgos.

Foruma mērķauditorija – uzņēmēji un potenciālie investori, zinātnieki, politiķi, pašvaldību un ministriju pārstāvji, vēstniecību pārstāvji, mediju pārstāvji. Forumu rīkoja Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts, to atbalstīja Valsts pētījumu programma EKOSOC–LV, foruma ģenerālsponsors – AS Grindeks.

Latgales apgabaltiesas spriedums stājies spēkā

2017. gada 24. aprīlī tapis zināms, ka sakarā ar to, ka kasācijas sūdzība netika pieņemta, Latgales apgabaltiesas 2017. gada 1. februāra spriedums lietā starp Latvijas Zinātņu akadēmiju un SIA "Rīgas koncertzāle" stājies spēkā ar 2017. gada 20. martu.

Atgādinām, ka 2017. gada 1. februārī Latgales Apgabaltiesa tiesvedībā starp Latvijas Zinātņu akadēmiju un SIA "Rīgas koncertzāle" nosprieda piedzīt no SIA "Rīgas koncertzāle" parādu, likumiskos procentus un tiesas izdevumus, kopā 62 422,17 EUR apmērā. Vienlaicīgi tiesa pilnībā noraidīja SIA "Rīgas koncertzāle" prasību par nomas līguma uzteikuma atzīšanu par prettiesisku, par elektroenerģijas piegādes līguma atzīšanu par spēkā esošu līdz 2024. gada 3l. decembrim un par zaudējumu 7748,32 EUR apmērā piedziņu.

Latvijas Zinātnes padomes sēdē

2017. gada 20. aprīlī LZA Senāta sēžu zālē notika LZP sēde. Tās ietvaros tika apstiprināta Latvijas – Lietuvas – Ķīnas Republikas (Taivānas) projektu konkursam iesniegto projektu pieteikumu vērtēšanas metodika. Tā aplūkojama LZP mājaslapā. Tāpat LZP sēdē pieņemti lēmumi par Zinātnieku ētikas kodeksa un Nolikuma par LZA un LZP Ētikas komisiju apstiprināšanu, LZP pārstāvju ievēlēšanu LZA un LZP Ētikas komisijā. Sēdē apstiprināta Latvijas Zinātnes padomes eksperta tiesību piešķiršanas kārtība un piešķirtas LZP eksperta tiesības kopumā 36 zinātniekiem. LZP locekļi uzklausīja LZP priekšsēdētāja J. Kloviņa ziņojumu par Valsts pētījumu programmu tālākas attīstības iespējām un LZP darbību iepriekšējā mēneša laikā.

Diskusija "Eiropas Savienības un Latvijas attīstības perspektīvas" Foto: J. Brencis

LZA nodaļās

Fizikas un tehnikas zinātņu nodaļa (FTZN)

25. janvārī nodaļas locekļi apsprieda priekšsēdētāja akadēmiķa Jāņa Spīguļa pārskatu par nodaļas darbību 2016. gadā un nolēma atzīt to par sekmīgu, tāpat akceptēja ierosinājumus nodaļas darbībai 2017. gadā. Noklausījās divus referātus no cikla LZA FTZN sasniegumi: LU Astronomijas institūta direktora *Dr.phys.* Ilgmāra Eglīša ziņojumu "Saules sistēmas mazo planētu – asteroīdu pētījumi" un LU MII vadošā pētnieka LZA korespondētājlocekļa Gunta Bārzdiņa priekšlasījumu "Datorizēta semantiskā analīze".

15. februārī referātus no cikla LZA FTZN sasniegumi nolasīja akadēmiķis Andrejs Cēbers "Lokanu magnētisko stīgu modelēšana un sintēze", akadēmiķis Aleksejs Kuzmins "Atklāta un izpētīta augsta spiediena fāžu pāreja izolators-metāls alvas volframātā" un *Dr.biol.* Ilze Dimanta "Pētījums par bio-ūdeņraža iegūšanu no organiskiem atlikumiem tautsaimniecībā un savākšanu metālhidrīdostālākai izmantošanai".

20. februārī Latvijas Universitātes Cietvielu fizikas institūtā (LU CFI), Ķengaraga ielā 8 notika CAMART^2 projekta svinīgā atklāšana. CAMART^2 uzskatāms par līdz šim vērienīgāko projektu zinātnes jomā Latvijā. Projekta mērķis ir augstākā kvalitātē attīstīt LU CFI esošo ekselences centru materiālzinātnēs, tā sekmējot jaunu moderno materiālu un tehnoloģiju pārveidi komerciālos sabiedriskā labuma produktos un pakalpojumos. Tālāka ekselences centra attīstība būtiski paaugstinās Latvijas zinātnes, inovāciju un to komercializācijas konkurētspēju Eiropā un pasaulē.

22. *martā* nodaļas locekļi apsprieda AS "Latvenergo" valdes priekšsēdētāja *Dr.sc.ing*. Āra Žīgura un sabiedrības "Tilde" valdes priekšsēdētāja *Dr.sc.comp.* Andreja Vasiļjeva referātus un aizklātā balsošanā piešķīra viņiem LZA goda doktora grādus. Trīs sēžu gaitā notika diskusija par LZA gada sasniegumu izvērtēšanas problēmām un kvalitātes kritērijiem FTZN korespondētājlocekļu un īsteno locekļu kandidātiem. Nodaļas ietvaros tika nodibinātas trīs sekcijas: **Fizikas un astronomijas sekcija** – vadītājs akadēmiķis Juris Purāns, vadītāja vietniece korespondētājlocekle Gita Rēvalde; **Matemātikas un informātikas sekcija** – vadītājs akadēmiķis Jānis Grundspeņķis, vadītāja vietnieks korespondētājloceklis Aleksandrs Šostaks; **Inženierzinātņu sekcija** – vadītājs korespondētājloceklis Andris Čate, vadītāja vietnieks akadēmiķis Jurijs Merkurjevs.

25. aprīlī LZA Senāta sēžu zālē FTZN sadarbībā ar Pasaules Enerģijas padomes Latvijas Nacionālo komiteju (PEP LNK) rīkoja diskusiju **"Eiropas Savienības un Latvijas attīstības perspektīvas"**. Tajā ar ziņojumiem piedalījās *Dr.habil.oec.* Inna Šteinbuka, Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā vadītāja, LZA akadēmiķe, *Dr.oec.* Ojārs Kehris, Ekonomistu apvienības 2010 prezidents, PEP LNK loceklis un *Dr.hist*. Gatis Krūmiņš, Vidzemes Augstskolas rektors un *Dr.sc.ing.* Edvīns Karnītis, LZA goda doktors. Referātu apspriešanā un diskusijā piedalījās AS "Latvenergo" valdes priekšsēdētājs, LZA goda doktors *Dr.sc.ing*. Āris Žīgurs un Ekonomikas ministrijas Enerģijas tirgus un infrastruktūras departamenta direktore Olga Bogdanova.

Informāciju sagatavoja
FTZN zinātniskā sekretāre **S. Negrejeva**

Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļā (HSZN)

27. aprīlī LZA Senāta zālē notika HSZN sēde, kuras darba kārtība ietvēra sekojošus punktus: 1) iepazīšanās ar TOP 11 uzvarētāju – *Dr. art*. Annas Ancānes ziņojums par monogrāfiju "*Rīgas arhitektūra un pilsētbūvniecība 17. gadsimta otrajā pusē*"; 2) LZA un HSZN nākotne (ziņoja akadēmiķe Raita Karnīte), t.sk. dokumentu – "Nolikums par Latvijas Zinātņu akadēmijas goda doktora *(Dr.h.c.)* grāda piešķiršanas kārtību" un "Nolikums par jaunu Latvijas Zinātņu akadēmijas locekļu vēlēšanām" – apspriešana.

Turpinājums – 2.lpp.

Izstāde "Reformācijas laika liecības Ojāra Spārīša publikācijās" LU Bibliotēkā

Papildinot Reformācijas 500gadei veltīto pasākumu virkni, laikā no 2017. gada 3. līdz 29. aprīlim Latvijas Universitātes (LU) Bibliotēkas Izglītības zinātņu un psiholoģijas bibliotēkā apmeklētājus priecēja krāšņa izstāde "Reformācijas laika liecības Ojāra Spārīša publikācijās".

Skatītāji vienkopus varēja iepazīt virkni nozīmīgu LZA prezidenta, Latvijas Mākslas akadēmijas profesora *Dr.habil.art.* O. Spārīša pētījumu, kas izdoti monogrāfijās un starptautiskos zinātniskos konferenču krājumos. Izstādē bija iespēja pārlapot arī jaunāko mākslas zinātnieka veikumu – apgādā "Jumava" izdoto krāšņi ilustrēto monogrāfiju "Zlēku baznīca". Izdevums veltīts vienai no izteiksmīgākajām un skaistākajām Zlēku kultūrvides sastāvdaļām – Zlēku baznīcai, kas mūsdienās ir neatņemama Kurzemes sakrālās ainavas sastāvdaļa.

Eksponētos izdevumus papildināja O. Spārīša citāti, kas vizuāli paspilgtināja ekspozīciju. Starp tiem 2017. gada 15. februārī – izstādes atklāšanas dienā LU Bibliotēkas bibliotēkā Raiņa bulvārī O. Spārīša tapušais veltījums visiem izstādes skatītājiem: "*Reformācija gan pirms 500 gadiem, gan šodien nozīmē nepārtrauktu garīgu aktivitāti. Lai tā turpinām arvien! Ojārs Spārītis 15.02.2017.*"

LU Bibliotēka

Latgalē norisinājies forums "Zinātne uzņēmējdarbības attīstībai reģionā"

2017. gada 12. aprīlī Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijā (RTA) ar plašu reģiona uzņēmēju, pašvaldību un augstākās izglītības iestāžu pārstāvju iesaisti aizritēja Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA), Latvijas Pašvaldību savienības (LPS), Latgales plānošanas reģiona (LPR) un RTA organizētais forums "Zinātne uzņēmējdarbības attīstībai reģionā". Tas bija jau trešais pasākums LZA ierosinātajā forumu ciklā, kuram pamatu devusi Valsts pētījumu programmā EKOSOC–LV veiktā Latvijas reģionu starpdisciplinārā izpēte un attīstības scenāriju modelēšana, kurā iesaistījušies arī Daugavpils Universitātes (DU) pētnieki.

Kā akcentēja gan LZA prezidents Ojārs Spārītis, gan LPS priekšsēdis Andris Jaunsleinis, gan RTA rektors Edmunds Teirumnieks ikvienā teritorijā tomēr galvenais ir iedzīvotāji un viņu zināšanas, kas izvēršas attīstībā un labklājībā. Tāpēc ir svarīgi cilvēku kopš bērna kājas rosināt būt uzņēmīgam un darbīgam, rast aizvien produktīvākus zināšanu pārneses mehānismus un uzņēmēju un zinātnieku sadarbības veidus, pārlieko birokrātiju nomainīt ar uzticēšanos un atbalstu, lai iegūtu attīstības paātrinājumu. Darbs forumā tika organizēts tādējādi, ka amatpersonu un speciālistu ziņojumi mijās ar paneļdiskusijām, kuru kopējo spraigumu raksturoja E. Teirumnieka izteiktais apzīmējums – kā simtgades pasākumu raķete.

EKOSOC–LV vadītājas akadēmiķes Baibas Rivžas ziņojums "Latgales reģiona ceļš uz viedo ekonomiku" parādīja, ka Latgales reģiona tautsaimniecības struktūrā ir vērojama arī augsti tehnoloģiskā un vidēji augsti tehnoloģiskā ražošana, ar lielāko īpatsvaru Daugavpilī, bet zināšanu ietilpīgās ekonomikas sektorā ievērojams pārsvars ir zināšanās balstītiem pakalpojumiem – datorprogrammēšanai, juridiskiem, medicīnas pakalpojumiem u.c. Latgalē ir daudzi zināšanu prasmīgas izmantošanas veiksmes stāsti, kas tapuši arī ar DU un RTA zinātnieku atbalstu. Pašvaldību, uzņēmēju un reģionālo augstskolu sadarbībai aktīvi jāturpinās.

Vēl forumā apspriestās tēmas – masu mediju nozīme reģiona stratēģiskajā plānošanā, uzņēmējdarbības vides sakārtošana, biznesa inkubators kā rīks uzņēmējdarbības uzsākšanai, valsts atbalsts finanšu pieejamības nodrošināšanai uzņēmējdarbībai u.c. Kā rezumēja Ojārs Spārītis, šādam pasākumam nav nepieciešama rezolūcija uz papīra, jo rezolūcija jau ir galvās un sirdīs informācijas, ideju, noskaņu, izpratnes, pārliecības un apņemšanās veidā. Nākamais būs Kurzemes forums – 31. maijā Liepājas Universitātē.

B. Rivža, ECOSOC–LV vadītāja

LZA viceprezidenta Andreja Krasņikova gleznu izstāde "Vecpilsētas stāsti"

2017. gada 20. aprīlī, Vecrīgā, Latvijas Arhitektūras muzejā (Mazā Pils iela 19) tika atklāta LZA viceprezidenta, akadēmiķa Andreja Krasņikova gleznu izstāde "Vecpilsētas stāsti".

Rīga un it īpaši tās senākā daļa Vecrīga ir bijusi vieta, kas piesaistījusi RTU Mehānikas institūta profesora A. Krasņikova interesi brīvajā laikā. Savās gleznās viņš pasmaida par sen pierasto un atklāj jaunus rakursus skatījumā uz Vecrīgas ēkām, objektiem un cilvēku. Gleznošanas pamatus A. Krasņikovs apguvis Latvijas Mākslas akadēmijas sagatavošanas kursos, kā arī studējot juveliermākslu Martas Krastas studijā.

Izstāde apskatāma līdz 2017. gada 12. maijam.

LZA nodaļās

Turpinājums no 1.lpp.

HSZN izsūtījusi ielūgumu uz ekspertu konsīliju **"Mana pensija nākotnē", kas notiks 2017. gada 10. maijā plkst. 14.00 LZA Portretu zālē.** Tajā aicināti piedalīties un diskutēt: Eiropas Parlamenta deputāti no Latvijas, ES pārstāvniecības Latvijā, Latvijas Saeimas komisiju, LR Finanšu ministrijas, LR Valsts kancelejas, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības, Latvijas Darba devēju konfederācijas, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras pārstāvji un neatkarīgi eksperti.

Konsīlija mērķis ir, izmantojot ekspertu pieredzi un veiktajos teorētiskajos pētījumos iegūtās zināšanas un atziņas, saprast kā šodien strādājošajiem sasniegt finansiālo drošību vecumdienās. Konsīlija analizējamie jautājumi: 1) Latvijas pensiju sistēma, tās darbības pamatprincipi. Iespējas, ko sniedz valsts obligātā sociālā apdrošināšana un brīvprātīga privātā pensiju apdrošināšana; 2) Izpratne un līdzdalība savu pensiju uzkrājumu veidošanā – sabiedrības zināšanas un izpratne par pensiju sistēmu, indivīdu motivācija un atbildība savas pensijas veidošanā; 3) Pensiju sistēmas drošums un finansiālā ilgtspēja: darbspējīgo iedzīvotāju līdzdalība sistēmā, iemaksu veikšanas nozīmība un nodokļu atvieglojumu uz sociālās apdrošināšanas iemaksu rēķina ietekme. Nākotnes pensiju saistības; pensiju uzkrājuma rezerves un drošums.

Informāciju sagatavoja
HSZN zinātniskā sekretāre **L. Griņeviča**

Ķīmijas, bioloģijas un medicīnas zinātņu nodaļa (ĶBMZN)

13. aprīlī KBMZN rīkoja pasākumu "**Cilvēks kā bioloģiska būtne sabiedrībā"**. Ievadvārdos nodaļas priekšsēdētājs akadēmiķis Pēteris Trapencieris akcentēja izvēlētās tēmas nozīmīgumu mūsdienu attīstīto tehnoloģiju kontekstā, sakot, ka cilvēks savā evolūcijā ir maz izmainījies, bet ir dažas neskaidrības un 21. gadsimta sabiedrības attīstības tendences, par ko šodien ir jārunā un jādiskutē.

Pasākumā tika nolasīti trīs referāti, pēc katra no tiem notika diskusija. Referātu sadaļu atklāja LZA goda doktora Jēkaba Raipuļa ziņojums "Cilvēka dzimums no bio psiho sociālā aspekta", kurā viņš stāstīja, kā no dzimumšūnas attīstās cilvēks, saglabājot savu ģenētisko informāciju un dzimumidentitāti. Dzimuma un dzimtes identitāti – sevis apzināšanos kā noteikta dzimuma pārstāvi – veicina attiecīgie hormoni. Seksuālo orientāciju nosaka sirds, bet bioloģisko dzimumu – noteiktie orgāni. Dzimte (angļu val. – *gender*) ir kultūras ietekmē veidota noteiktu īpašību kopa, kas raksturo vīriešus vai sievietes. Tas ir sociāls konstrukts. Citējot Platonu: "Mirstīgā daba cenšas kā vien varēdama būt mūžīga un nemirstīga, bet viņa var to panākt tikai dzemdēdama, tikai atstādama kaut ko jaunu vecā vietā", referents uzsvēra, ka vairošanās ir viena no dzīvības pamatvajadzībām, tā sekmē ģenētisko daudzveidību, pielāgojoties dzīves apstākļiem. J. Raipuls uzskaitīja medicīnā fiksētas 15 dažādu cēloņu raisītas "novirzes no normāla dzimuma", kā nozīmīgāko akcentējot sociālās vides ietekmi. Viņš pieskārās arī termina *gender* cilmei un uzsvēra, ka šī termina dažādā izpratne un lietojums dokumentos var būt par pamatu "nepareizam dokumentu pielietojumam un tulkojumam". Pēc zinātnieka domām, termins 'dzimums' tā pilnā izpratnē latviešu valodā vēl aizvien saglabā savu pamatnozīmi un tas nav aizvietojams vai papildināms ar citu vārdu. Referāta noslēguma daļa bija veltīta jautājumam par audzināšanas lomu aplūkojamās problēmas kontekstā.

LZA korespondētājlocekle *Dr.phil.* Ausma Cimdiņa savā referātā "Anglicisma 'gender' tulkošanas un adaptācijas problēmas latviešu literatūrzinātnē" uzsvēra, ka diskusijas publiskajā telpā atklāj vienotas izpratnes par dzimumu līdztiesības jēdzieniem neesamību Latvijā. Nereti lietotie termini tiek pārprasti un izmantoti neatbilstošā veidā, kas veicina maldinošu uzskatu un attieksmju veidošanos, veicina aizspriedumu rašanos. Mūsdienu angļu valodā *gender* ir apaudzis ar papildnozīmi un tiek lietots ne tikai sociālu konstrukciju, bet fiziskā/bioloģiskā dzimuma apzīmēšanai. Latvieši bieži ir izvēlējušies *gender* burtisko tulkojumu 'dzimte', kamēr lietuvieši lieto savu '*lytis*' un krievi '*пол*'. Rodas jautājums, kālab latviešu valodā, tulkojot *gender*, jēdziena '*dzimums*' semantika būtu sašaurināma, bet gramatiskās dzimtes kategorijai jāuztiepj papildnozīme – proti, kāpēc jēdziens '*dzimums*' būtu aizstājams ar jēdzienu '*dzimte*'? Žurnālisti lieto tādus vārdus kā *genderisma* vai *dženderisma* ideoloģija, ģimenes politiku apzīmē ar *genderpolitiku, postgenderismu* kā futuroloģisku ideju par "pasauli bez dzimuma". A. Cimdiņas prezentācijā izmantoti NFI projekta "*Gender, Culture and Power: Diversity and Interactions in Latvia and Norway/* Dzimumsocialitāte kultūras un varas mijattiecībās: Latvijas un Norvēģijas diversitātes" pētījumu rezultāti.

Profesors *Dr.habil.med.* Māris Baltiņš ziņojumā "Ar dzimuma apzīmēšanu saistītie termini: teorētiski apsvērumi un ieteikumi praksei" uzsvēra, ka mēs visi meklējam kaut ko jaunu un arī mūsu izpratne mainās. Katrai valodai varētu būt valodspecifiskas atšķirības (valodas īpatnība, apzīmējuma struktūras, politiski angažēts lietojums, politkorektuma tradīcijas u.c.), tādēļ tās nav tieši pārnesamas no vienas valodas uz otru. Jau divus gadus '*gender*' rada problēmas. Stambulas konvencijā redzams, ka dažādās valodās skaidrojumi ir atšķirīgi: lielās tautas valoda 'spiež' uz mazāku tautu valodām, vērojama dižošanās ar terminiem. Dažādās valodās '*gender*' risinājumi ir atšķirīgi, varbūt visprecīzāk būtu "bioloģiskais vai sociālais dzimums". Latviešu valodā ar terminu 'dzimums' tiek saprastas sociālās lomas, uzvedība, nodarbošanās un īpašības, ko konkrēta sabiedrība uzskata par atbilstošām sievietēm un vīriešiem. K. Mīlenbaha un J. Endzelīna "Latviešu gramatikā" termina [gramatiskā] 'dzimte' nav, lieto tikai 'kārta'. Saskaroties ar diviem vai vairākiem kādas lietas vai parādības apzīmējumiem svešā valodā, allaž nākas atbildēt uz jautājumu – vai tie lietoti kā sinonīmi? Ja vārdam '*gender*' noteiktos kontekstos ir atšķirīga nozīme no 'sex', tad atšķirīgi tie arī jāatveido tikai tajos gadījumos. Daži piemēri no ES – IATE datubāzes: *Sex gap, gender gap, gender disparity, gender inequality* – dzimumu atšķirība; *European Institute for Gender Equality* – Eiropas Dzimumu līdztiesības institūts; *Gender reassignement* – dzimuma maiņa; *Gender equality* – dzimumu līdztiesība, vīriešu un sieviešu līdztiesība; *Gender segregation, sex segregation* – dzimumu segregācija; *Gender mainstreaming* – integrēta pieeja dzimumu līdztiesības nodrošināšanai.

Informāciju sagatavoja
ĶBMZN priekšsēdētājs **P. Trapencieris,**
zinātniskā sekretāre **D. Daija**

Akadēmiķis Jānis Stradiņš – Biznesa augstskolas Turība goda doktors

20. aprīlī svinīgā apbalvošanas ceremonijā LZA Senāta priekšsēdētājam Jānim Stradiņam tika pasniegts Biznesa augstskolas *Turība* goda doktora diploms.

Atgādinām, ka šogad BA *Turība* Senāts, izvērtējot Goda nosaukumu komisijas ieteiktos kandidātus, nolēma piešķirt goda nosaukumu "Biznesa augstskolas *Turība* Goda doktors" akadēmiķim, fizikālķīmiķim un zinātņu vēsturniekam **Jānim Stradiņam**, novērtējot **viņa ieguldījumu Latvijas zinātnes attīstībā, valsts tēla un tautas pašapziņas stiprināšanā, kā arī Jāņa Stradiņa aktīvo sabiedrisko un zinātnisko darbību**.

Foto: BA Turība

VEF MINOX UN VALTERS CAPS

Pirms vairāk nekā astoņdesmit gadiem radītā *VEF MINOX* fotokamera ir iegājusi pasaules tehnikas vēsturē ne tikai kā mazākā, bet arī kā pilnīgi jaunas, līdz šim nebijušas modifikācijas kamera. Tas ir izcils dizaina paraugs un vairāku principiāli jaunu tehnoloģisku ideju īstenojums, kas tapa Latvijas Republikas valsts uzņēmumā VEF (Valsts Elektrotehniskā fabrika), jo tur strādāja augstas kvalifikācijas inženiertehniskie darbinieki, un VEF ražošanas līmenis ir salīdzināms ar Šveices pulksteņu ražošanu. *VEF MINOX* ir iekļauts Latvijas kultūras kanona arhitektūras un dizaina sadaļā.

MINOX idejas autors ir Valters Caps (*Walter Zapp*), dzimis Rīgā 1905. gada 4. septembrī. Vājās veselības dēļ viņš neieguva pienācīgu izglītību, tātad viņš bija autodidakts, kurš apveltīts ar konstruktora talantu un milzīgu interesi par tehniskām lietām un ierīcēm kopš bērnu dienām. Cara valdība Capu ģimeni izsūtīja uz Urāliem, no kurienes Latvijā viņi atgriezās 1918. gadā. Tā kā tēvs bija Lielbritānijas pavalstnieks, radās doma pārcelties uz kādu no rietumvalstīm. 1921. gadā Capu ģimene pārcēlās uz Rēveli (tagad Tallina). Tur sākās Valtera darba gaitas. 1922. gadā viņš sāka strādāt pie mākslas fotogrāfa Valtera Lemberga, vēlāk – pie Rambaha un no 1928. gada – Akela foto iestādē. Šajā periodā Valters Caps iepazinās ar ievērojamu igauņu mākslas fotogrāfu Nikolaju Nilanderu (*Nikolai Nylander*, 1902–1991). 1932. gads ir nozīmīgs – tika uzsākta sadarbība ar Rihardu Jirgensu (*Richard Jürgens*), un šis gads uzskatāms par *MINOX* idejas aizsākumu. Tikai pēc trim gadiem, 1935. gadā, tapa pirmais rasējums, bet tajā jau bija redzama *MINOX* forma, kas tika saglabāta arī tad, kad VEF uzsāka ražošanu. Pirmais *MINOX* mets bija melns miniatūrs koka klucītis ar noapaļotām formām, kurā vairāku gadu garumā izgudrotājs maz pamazām "ielika" saturu. Lai gan izgudrotājam pieejamās ierīces bija visai primitīvas, 1936. gadā tika izgatavots pirmais *MINOX* modelis, kas darbojās un ar to varēja arī fotografēt. Tā kā Igaunijā nebija rūpnīcas, kas spētu tik smalku aparātu ražot sērijveidā, Rihards Jirgenss un Valters Caps griezās pie AGFA firmas Vācijā. Kad minētā firma uz piedāvājumu neatsaucās, abi kompanjoni uzrunāja VEF rūpnīcas pārstāvi Tallinā. Drīz vien sekoja uzaicinājums uz Rīgu pie VEF direktora Teodora Vītola. Sarunu rezultātā, kuru laikā tika demonstrētas Tallinā uzņemtās fotogrāfijas, rasējumi, apsudrabotā *MINOX* kamera un tika fotografēts Vītola klātbūtnē, 1936. gada 6. oktobrī ar abiem kungiem tika noslēgts sadarbības līgums. Novembra mēnesī Valters Caps pārcēlās uz dzīvi dzimtajā Rīgā un uzsāka palīgierīču konstruēšanu. Dzīvošana klusajā Mežaparkā sekmēja viņa domas lidojumu: tapa divi palielinātāji, filmu attīstīšanas trauks filmu ielādēšanai dienasgaismā, statīva galviņa, ekspozīcijas noteicējs, adapters pastkaršu formāta fotogrāfiju izgatavošanai, speciālās filmu uzglabāšanas aploksnes. Tātad tika izgatavots vesels *MINOX* piederumu arsenāls, turklāt tas viss tika radīts pilnīgi no jauna un speciāli *VEF MINOX* kamerai. Fabrikā savukārt tika nodibināta eksperimentālā konstruktoru grupa, kas aiz slēgtām durvīm, resp., lielā slepenībā, gatavoja rasējumus ražošanas ieviešanai. Topošā fotokamera atšķīrās ar principiāli jaunu un pasaulē vēl nebijušu darbības principu. Jauninājums bija arī dubultkasete, kas nodrošināja, ka kļūmes gadījumā visu filmu nemaz nevar sagaismot un tāpēc nav nepieciešams filmu pārvilkt, kā tas bija tolaik lietotajās fotokamerās. Fotokameras *VEF MINOX* jaunos darbības principus patentēja 22 pasaules valstīs, arī Latvijā, Igaunijā, Somijā, Šveicē, Anglijā, ASV un pat Indijā, un Dienvidāfrikā. Izgudrotājs Valters Caps augstu novērtēja visu VEF darbinieku – inženieru, tehniķu un strādnieku – veikumu. Ar apbrīnu viņš rakstīja: "Lai gan 1936. gada rudenī mūsu rīcībā bija tikai mans ar rokām izgatavotais paraugs, kurš nebija gatavs laišanai ražošanā, un tikai daļēji uzmetumi dažām papildierīcēm un lai gan VEF nekad iepriekš nebija nodarbojusies ar optiku un smalkmehāniku, mūsu apvienoto pūliņu rezultātā mums izdevās nākt klajā jau pēc 17 mēnešiem – 1938. gada aprīlī, fotogrāfijas 100. gadadienā."[1]

Pēc LZA Goda doktora diploma saņemšanas 2001. gada 3. septembrī. Foto: A. Edžiņa

Visu nepieciešamo fotokameras ražošanai izgatavoja uz vietas, vienīgi objektīvu izgatavošanai no Vācijas ieveda optiskā stikla klučus, no kuriem zāģēja un slīpēja objektīva lēcas. Pie minētā darba piesaistīja jaunus cilvēkus ar labu redzi un noturīgu psihi, jo lēcu slīpēšana bija ļoti nogurdinošs darbs, kas prasīja lielu uzmanību. Pirmās eksperimentālās fotokameras bija gatavas izmēģināšanai jau 1937. gadā. 1938. gadā *VEF MINOX* parādījās tirgū kā plaša patēriņa prece, kas bija nopērkama veikalos par 248 latiem. Tā bija sensācija, un, kā rakstīja tā laika prese, tas bija apvērsums fotorūpnieciskajā ražošanā: pilnīgi jaunas un nebijušas modifikācijas minifotokamera ar izciliem tehniskiem parametriem un dizainu.

VEF MINOX kameras tehniskie dati:

Izmērs: 15 (virs iestādīšanas pogām 17) x27x80 mm. (*VEF MINOX* kamera ir par 5 kubikcentimetriem mazāka nekā sērkociņu kārbiņa.)

Svars: 125 grami.

Objektīvs: "Minostigmats" 1:3,5 F=15 mm ir visaugstākās precīzijas speciāls anastigmats.

Negatīva formāts: 8x11mm.

Filma: 9,5 mm neperforēta, dienasgaismas iesaiņojumā 50 uzņēmumiem.

Slēdzis: 1/2 – 1/1000 sekundes, tāpat "B" un "T".

Uzņemšanas robežas: no 20 cm līdz bezgalībai.

Tā kā kamera bija samērā dārga, vietējā tirgū to ne katrs varēja atļauties, toties liels pieprasījums bija no ārvalstīm: ASV, Šveices, Vācijas, Norvēģijas, Anglijas, PSRS u.c. Katrai kamerai bija savs kārtas numurs un gravējums *MADE IN LATVIA*. Laika periodā no 1937. līdz 1942. gadam saražoja 17000 un dažus simtus eksemplāru. Kad Latviju okupēja PSRS, tad gravējumu *MADE IN LATVIA* slīpēja ārā un tā vietā gravēja *MADE IN USSR*. Tā kā padomju periods bija īss, tad šādu kameru nevarēja būt daudz un tās ir pieprasītas pasaules kolekcionāru vidū – izsolēs tās tiek pārdotas par augstu cenu. Vācu okupācijas laikā kameras montēja no esošajām detaļām un ražošanu pārtrauca pavisam. Sākoties otrajam pasaules karam, Valters Caps devās uz Pozeni, pēc tam uz Vāciju, kur 1948. gadā izlaida jaunu *MINOX* ar gravējumu *MADE IN GERMANY*. 1944. gadā vācieši iekārtas izveda uz Vāciju. Pēc kara esot bijusi vēlme atjaunot *VEF MINOX* ražošanu, tomēr tas nenotika, jo trūka ne tikai iekārtu, bet arī augsti kvalificētu inženieru un tehniķu, kuri bija iesaukti leģionā un Sarkanajā armijā, kā arī cieta no padomju varas deportācijām un devās bēgļu gaitās.

2001. gadā Latvijas Zinātņu akadēmija piešķīra Valteram Capam Goda doktora grādu *Dr.h.c.sc.ing*. Apsveikuma uzrunā Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents Jānis Stradiņš teica: "Augsti godātais doktora kungs! Dāmas un kungi! Domāju, šodien mēs visi apzināmies, ka esam vēsturiska notikuma liecinieki. Mūsu vidū ir cilvēks, kurš savulaik izveidojis unikālo *MINOX* aparātu, kas devis tik lielu labumu Latvijai, nesot mūsu zemei augsto tehnoloģiju laukā vislielāko slavu, ko ir piedzīvojusi neatkarīgā Latvija. Šodien viņš no savas dzimtenes, no Rīgas, no Latvijas Zinātņu akadēmijas un no Latvijas zinātnieku un inženieru saimes saņem pelnīto atzinību."[2]

Es varu būt gandarīts, ka vēl padomju laikos uzsāktā Valtera Capa meklējumi pēc ilgāka laika vainagojās ar panākumiem un mēs uzsākām saraksti. 2000. gadā Valters Caps apmeklēja Rīgu, kad bija pagājuši divdesmit gadi kopš mūsu iepazīšanās neklātienē. Agrāk nekad nevarēju iedomāties, ka mūsu tikšanās kādreiz varētu notikt. Es iepazinu Valteru Capu kā cilvēku ar filozofisku dzīves uztveri, ļoti tolerantu, ar izteikti tēlainu domāšanu. Viņam piemita dzejnieka dvēsele un liels garīgs spēks.

Interesants ir fakts, ka padomju 50 gadu okupācijas periodā mazā *VEF MINOX* fotokamera ar savu neizdzēšamo gravējumu *MADE IN LATVIA* pasaulē prezentēja pasaules kartē neeksistējošo Latviju. Arī tāda var būt vēsture.

Pēteris Korsaks, foto vēsturnieks

[1] Fotokameras MINOX tapšanas vēsture. Izgudrotāja Valtera Capa atmiņas. Pētera Korsaka privātais arhīvs, 1981.

[2] Ūdris, Jānis. Visu mūžu esmu juties piederīgs Latvijai. "Minox" radītājs Valters Caps. *Latvijas Vēstnesis, 2001. g. 5. sept*.

2005. gadā ir iedibināta Valtera Capa balva – medaļa labākajam izgudrotājam, ko reizi divos gados piešķir firma Minox (Vācija), Latvijas Zinātņu akadēmija un LR Patentu valde. Balvas laureāti: B. Joffe, R. Kalniņš (2005), J. Upatnieks (2007), R. Skuruls (2009), M. Ābele, K. Lapuška (2011) un J. Spīgulis (2013), I. Kalviņš (2015). Gaidīsim 2017. gada Valtera Capa balvas laureātu.

LZA Uzraudzības padomes ziņojums LZA pilnsapulcei par LZA darbību 2016. gadā

Saskaņā ar LZA Statūtiem LZA 2016. gada pavasara pilnsapulce ievēlēja Uzraudzības padomi (UP) septiņu cilvēku sastāvā: no iepriekšējā sastāva Juri Krūmiņu, Āriju Meikališu, Andri Ozolu, no jauna – Juriju Dehtjaru, Edīti Kaufmani, Īzaku Rašalu, Nikolaju Sjaksti. Padomes locekļi pārstāv visas Akadēmijas nodaļas. Aizvadītajā laika periodā Uzraudzības padome veica darbības saskaņā ar uzdevumiem, kuri noteikti UP nolikumā.

LZA darbības atbilstība LZA Hartai un Statūtiem, LZA pilnsapulces, Senāta, prezidija un valdes lēmumu izpilde

Saskaņā ar LZA Statūtu 5.5 punktu UP izskatīja LZA pilnsapulču, Senāta, Prezidija un Valdes darbību un lēmumu izpildi. Sēdes notiek regulāri, LZA Hartai un Statūtiem atbilstoši un tajās tiek risināti LZA un Latvijas zinātnei aktuāli jautājumi. LZA Hartas un LZA Statūtu pārkāpumi nav konstatēti.

Ir palielinājusies LZA loma sabiedrībā. Turpinājusies tradīcija atzīmēt nozīmīgākos zinātniskos sasniegumus, kas vainagojās ar iespaidīgu ceremoniju "Gada balva 2016 zinātnē" Rīgas Motormuzejā 2017. gada 14. februārī. Lielu interesi izraisa akadēmiķes Raitas Karnītes vadībā HSZN organizētie konsīliji par aktuāliem jautājumiem, piemēram, par Eiropas civilizācijas krīzes cēloņiem un iespējamiem risinājumiem (2016. gada 21. decembrī), par augstākās izglītības iestāžu apvienošanu u.c. Sabiedriski aktīvs un redzams ir akadēmijas prezidents Ojārs Spārītis, iestājoties par zinātnes un LZA lomas palielināšanu.

Tāpat kā iepriekšējos gados neproporcionāli lielu vietu Senāta, Prezidija un Valdes lēmumos aizņem SIA "Rīgas koncertzāle". Ja pirms gada vismaz 90% LZA Valdes lēmumu bija saistīti ar šo SIA, tad 2016. gadā 40–50%. Toties Prezidija un Senāta lēmumos to īpatsvars ir palielinājies. LZA savu nostāju pauž un aizstāv tiesvedībā. LZA viedoklis tika atzīts par pareizu tiesvedībā Latgales Apgabaltiesā 2017. gada 1. februārī. Tomēr pretējās puses viedoklis dažkārt radis zināmu atbalstu plašsaziņas līdzekļos, politiķu un ierēdniecības vidū. Turpinās tiesvedība Augstākajā tiesā.

LZA uzdevumu izpilde sakaros ar valsts institūcijām, augstskolām un ārpus akadēmiskām zinātniskām organizācijām

LZA ir turpinājusi sadarbību ar valsts institūcijām, augstskolām, zinātniskajiem institūtiem un dažādām ārpus akadēmiskām organizācijām. Aktīva LZA darbība ir bijusi Latvijas Pētniecības un inovācijas stratēģiskajā padomē, ko vada Ministru prezidents Māris Kučinskis. Notikušas diskusijas ar Saeimas Izglītības un zinātnes komisiju, ar Izglītības un zinātnes ministriju par izmaiņām Zinātniskās darbības likumā un normatīvajos aktos, kas skar zinātnes attīstību un finansēšanu. Nostiprinājusies sadarbība ar citām ministrijām – Zemkopības ministriju (atkārtoti noslēgts sadarbības līgums), Ekonomikas ministriju u.c. Noslēgts sadarbības līgums ar VSIA "Paula Stradiņa klīniskā universitātes slimnīca".

Turpinājušās līgumattiecības un sadarbība ar SIA "L'OREAL BALTIC", UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju, SIA "ITERA Latvija", a/s "Latvenergo", a/s "Grindeks", AS "Latvijas gāze", A/s "Latvijas Dzelzceļš", Rīgas Tehniskās universitātes Attīstības fondu. Turpinājusies sadarbība ar Borisa un Ināras Teterevu fondu un Rīgas Domi. Sadarbībā ar Tirdzniecības un rūpniecības kameru noorganizēta pirmā uzņēmēju – zinātnieku kontaktbirža "Zinātnieks satiek uzņēmēju!". Tās laikā lauksaimniecības un pārtikas nozaru zinātnieki iepazīstināja uzņēmējus ar tehnoloģijām, kultūraugu šķirnēm, pārtikas produktu izstrādes procesiem un tirgū virzāmiem produktiem.

LZA kopā ar augstākās izglītības un zinātnes pārstāvjiem parakstīja Latvijas inovācijas manifestu par valsts inovācijas sistēmas un tās pārvaldības attīstību. Tajā izpildvaras un lēmējvaras pārstāvji tiek aicināti inovācijas sistēmas pārvaldībā iesaistīt pētniecības un uzņēmējdarbības ekspertus, mazinot administrācijas izmaksas un veicinot pārvaldības kvalitāti. Turpinājusies komunikācijas veidošana ar sabiedrību par aktuāliem jautājumiem, piemēram, Zemgales forums "Viedā ekonomika: zinātne, tehnoloģijas un inovācijas", diskusija par integrācijas politiku Latvijā, diskusija par sabiedrības sociāli ekonomisko attīstību u.c. Šo sadarbību ieteicams turpināt arī citās nozarēs.

LZA pārziņā esošo žurnālu u.c. izdevumu redkolēģiju un administrācijas darbs

LZA pārziņā ir laikraksts "Zinātnes vēstnesis" (LZP, LZA un Latvijas Zinātnieku savienības izdevums) un žurnāls "LZA Vēstis" (A daļa – sociālās un humanitārās zinātnes; B daļa angļu valodā – dabaszinātnes, eksaktās, tehniskās un lietišķās zinātnes).

"Zinātnes vēstnesis" publicē materiālus par pasākumiem LZA, notikumiem LZA nodaļās, LZA, LZS un LZP lēmumiem, promocijas darbu aizstāvēšanu. Galvenie darbības radītāji ir doti 1. tabulā.

1.tabula. Avīzes "Zinātnes vēstnesis" darbības radītāji

Gads	Metiens, eks.	Publikāciju skaits
2014	1000	181
2015	1000	195
2016	1000	196

Turpinājums – nākamajā "ZV" numurā

IN MEMORIAM

INDULIS OJĀRS RANKA

(15.04.1934.–13.04.2017.)

Otrajās Lieldienās mūs sasniedza sēru vēsts – 2017. gada 13. aprīlī mūžībā aizgājis tēlnieks, Latvijas Zinātņu akadēmijas goda loceklis Indulis Ojārs Ranka.

Induļa Rankas vietnē atrodamais moto: "*When Unstoppable Force Meets Immovable Object* (Kad neapturams spēks sastop neizkustināmu objektu)" raksturo gan enerģijas pilno mākslinieku, gan viņa darba pamatu – akmeni, ko cilvēka gribas spēks pārvērtis mākslas darbos – piemineklos.

Indulis Ranka dzimis 1934. gada 15. aprīlī Jaungulbenē. 1953. gadā viņš absolvēja J. Rozentāla Rīgas Mākslas vidusskolu, bet 1959. gadā – Latvijas Valsts Mākslas akadēmijas Gleznieciības nodaļu. Vēlāk papildinājis zināšanas studiju braucienos Polijā, Slovākijā, Čehijā, Krievijā, Lietuvā, Igaunijā, Zviedrijā, Somijā, Kanādā, Norvēģijā, Japānā.

Kopš 1952. gada Indulis Ranka piedalījies izstādēs, sākumā – izstādot gleznas un grafiku. No 1962. gada viņš ir Latvijas Mākslinieku Savienības biedrs. Tēlniecībai, galvenokārt skulptūrām granītā, mākslinieks pievērsies 1966. gadā. Savas radošās dzīves laikā viņš radījis gan grafikas, gan gleznieciības darbus, bet tēlniecība viņam ir bijusi īpaši tuva. Viņa skulptūras veidotas ar tiešās kalšanas metodi – tās ir smagnēji, bet dzīvīgi un izteiksmīgi tēli.

Indulis Ranka bijis vairāku skulptūru brīvdabas ekspozīciju iniciators un autors. 1975. gadā netālu no mākslinieka mājām un darbnīcas Rīgā, pie Mārupītes tika atvērta skulptūru dārza galerija "Ulamula", bet 1985. gadā Turaidas muzejrezervātā tika atklāts skulptūru parks, ko pazīstam kā Tautasdziesmu parku ar tajā ietilpstošajiem Dainu kalnu un Dziesmu dārzu, bet 1987. gadā Stavangerā (Norvēģija) – Andersonu ģimenes skulptūru dārza galerija.

Indulis Ranka ir veidojis vairākus atsevišķus piemineklus un piemiņas skulptūras: Otrajā pasaules karā kritušajiem (Indrā, Krāslavas nov., 1972), "Sveiciens Moldovai" (Kišiņevas pilsētas tautu draudzības parkā Moldovā, 1974), "Celties cīņai, 1905" (skvērā pie Dailes teātra, Rīgā, 1974), Otrajā pasaules karā kritušajiem (Siguldā, 1979), skulptūru diptihs "Jaunība" (Kobes pilsētas internacionālajā brīvdabas skulptūru parkā Japānā, 1987), komunistiskā terora upuru piemiņai (Smiltenē, 1990), politiski represētajiem civiliedzīvotājiem un militārpersonām (Gulbenē, 1999), cīnītājiem pret Bermontu 1919. gadā (Rīgā, 2002).

Viņš portretējis nozīmīgus kultūras un zinātnes darbiniekus: valodnieku Kārli Egli (1973), rakstnieku Jāni Jaunsudrabiņu (1975), komponistu Pēteri Vasku (2001), akadēmiķi Jāni Stradiņu (2004) u.c. Viņa kaltam pieder arī memoriālās skulptūras – kapa piemineklī: E. Liepam (Meža kapi, Rīgā, 1971), J. Pētersonam (Meža kapi, Rīgā, 1974), aktierim Harijam Liepiņam (Raiņa kapi, Rīgā, 2001) u.c.

Indulis Ranka daudz darījis tēlniecības popularizēšanā un attīstībā. Jau 1977. gadā viņš organizēja un ar darbu "Burbuls" piedalījās Pirmajā granīta tēlniecības simpozijā, kas notika Mālpilī. Tam sekoja Pirmais Rīgas granīta tēlniecības simpozijs ("Es karā aiziedams...", Rīgā, 1985) un jau 1988. gadā – Pirmais starptautiskais granīta tēlniecības simpozijs Rīgā ("Lāčplēsis"). Laikā no 1995. līdz 2001. gadam Rīgā notikusi Norvēģu–latviešu granīta tēlniecības simpoziju sērija "5+1", kurus Indulis Ranka organizēja sadarbībā ar saviem ārzemju kolēģiem: 1995. gadā ar Ulriku Hellumu ("Saulstari"), 1996. gadā – Knutu Stēnu (darbs "Aurora"), 1997. gadā – Tūvi *Trōviku* ("Saite") un Ulriku Hellumu ("Velēnu vecītis"), 1998. gadā – Haraldu Bodogārdu ("Alveola"), 1999. gadā – Kirsti Grotmolu ("Atmiņa"), 2000. gadā – Tūvi *Trōviku* ("Kurp?"). Simpoziju organizēšanu tēlnieks uzskatīja par ļoti nozīmīgu savas darbības jomu.

Pirmais apbalvojums Induli Ranku sasniedza tālajā 1974. gadā, kad viņš saņēma Kišiņevas (Moldāvija) izpildkomitejas krūšu nozīmi "Par aktīvu līdzdalību pilsētas attīstībā". Padomju vara atzina Induļa Rankas devumu, un pats mākslinieks nekad nav noliedzis savus tā laika apbalvojumus. 1980. gadā viņš saņēma Baltijas republiku tēlniecības kvadriennāles diplomu un medaļu, 1984. gadā – LPSR Kultūras ministrijas Goda rakstu, 1986. gadā – Mākslinieku Savienības diplomu ar medaļu par gada izcilāko jaunrades sniegumu, 1986. gadā – PSRS ordeni "Goda zīme", bet 1989. gadā – LPSR Nopelniem bagātā mākslas darbinieka Goda nosaukumu.

Jau 1992. gadā, tūlīt pēc neatkarības atgūšanas, viņš tika ievēlēts par pārveidotās Latvijas Zinātņu akadēmijas goda locekli. 1994. gadā Indulim Rankam tika piešķirts Latvijas Republikas Triju Zvaigžņu ordenis (IV šķira), bet 1998. gadā – Norvēģijas Karalistes Svētā Olafa ordenis (IV šķira).

1998. gadā tēlniekam piešķirta izcilā Latvijas Zinātņu akadēmijas Raiņa balva.

Indulis Ranka bija aktīva personība – krāsas un akmeņi nebija viņa vienīgā rūpe. Tēlnieku interesēja arī sabiedrībā notiekošais un viņš karsti vēlējās, lai dzīve Latvijā kļūtu labāka. Viņš vēlējās, lai tauta neaizmirst savu pagātni, savas vērtības. Tāpēc jau tēlnieks bija radījis Dainu kalnu.

Tādu – atbildīgu, godīgu, savai tautai mūžīgi uzticīgu – mēs atcerēsimies Induli Ojāru Ranku.

Sit tibi terra levis!

Latvijas Zinātņu akadēmija

IN MEMORIAM

Jānis Kristapsons

(23.06.1939 – 26.04.2017)

Š.g. 26. aprīlī mūžības ceļos devies Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) korespondētājloceklis *Dr.phys.* Jānis Kristapsons – izcils LZA darbinieks un zinātnes organizators.

Jānis Kristapsons absolvējis LU Fizikas un matemātikas fakultāti (1962) (specialitāte – kodolfiziķis). Strādājis Fizikas institūta Kodolreaktorā, jonu kristālu radiācijas fizikas laboratorijā (1962 –1971) (vadītājs – profesors Kurts Švarcs). 1971. gadā aizstāvējis kandidāta (fizikas doktora) disertāciju "Sārmu halogenīdu kristālu radiācijas koloidālie krāsu centri". Vēlāk pētījis materiālus hologrammu ieraksta vajadzībām. Kopā ar K. Švarcu un V. Gotlibu sarakstījis monogrāfiju "Optiskie reģistrējošie materiāli"(1976).

J. Kristapsons bijis daudzu publikāciju autors; publikāciju skaits par tēmu "Latvijas zinātniskā un tehnoloģiskā potenciāla izpēte un popularizēšana" – 1 grāmata, 2 nodaļas grāmatās un vairāk nekā 20 zinātniskas publikācijas.

Jau 20. gadsimta 60. gados aizsākās J. Kristapsona interese par zinātniskās informācijas un zinātnes vispārējās izpētes jautājumiem. Viņš vadīja Fizikas institūta zinātniski tehniskās informācijas nodaļu (1973 –1981), bija LZA Zinātniskās informācijas padomes priekšsēdētāja vietnieks (1975 – 1989). Šis J. Kristapsona interešu un darbības kopums bija par pamatu tam, ka viņš 1981. gadā pārgāja strādāt LZA prezidija aparātā.

No 1989. līdz 1992. gadam J. Kristapsons aktīvi piedalījās Latvijas zinātnes reformu sagatavošanā un realizācijā – bija viens no Latvijas Zinātnieku savienības un LZA komisijas locekļiem, kas izstrādā principus un sagatavo lēmuma projektu par zinātnes finansēšanas un vadības sistēmas izmaiņām Latvijā un Latvijas Zinātnes padomes nodibināšanu, kā arī piedalījās likumprojekta "Par zinātnisko darbību" izstrādē.

Līdz pat 2014. gadam J. Kristapsons strādāja Latvijas Zinātņu akadēmijā, ieņemdams LZA prezidenta padomnieka amatu (no 1992. gada); darbojās arī žurnāla "LZA Vēstis" un laikraksta "Zinātnes Vēstnesis" redkolēģijās, arī kā rakstu autors.

1991. gadā J. Kristapsons nodibināja un vadīja LZA Scientometrisko pētījumu grupu. J. Kristapsona un viņa vadītās grupas zinātniskās intereses aptvēra jautājumus par Latvijas zinātnes un tehnoloģijas izpēti, scientometriju, zinātnes un tehnoloģijas indikatoriem, zinātnes un tehnoloģijas politiku, inovatīvās attīstības indikatoriem, inovāciju politiku.

J. Kristapsona un viņa līdzstrādnieku galvenie sasniegumi šai laikā bija izveidotās elektroniskās datubāzes par Latvijas zinātniekiem, izgudrotājiem un izgudrojumiem, pētījumi par Latvijas zinātnes un tehnoloģijas produktivitāti (zinātniskie darbi, to citējamība, izgudrojumi, to patentēšana savā valstī un ārvalstīs), tai skaitā salīdzinājumā ar citām valstīm; Latvijas zinātnes, tehnoloģijas un inovāciju sistēmas transformācijas analīze pēc 1990. gada. 2001. gadā sadarbībā ar J. Ekmani tika sagatavots un II Pasaules latviešu zinātnieku kongresa plenārsēdē nolasīts pārskata referāts "Latvijas zinātne pēdējos 10 gados (1990 – 2000)", bet kopīgi ar Igaunijas un Lietuvas kolēģiem tika uzrakstīta grāmata "Baltijas pētniecības un attīstības sistēmas pārejas posmā: pieredze un nākotnes perspektīvas" (izdota angļu valodā, Zviedrijā 2000. gadā, 2003. gadā – apgādā "Zinātne"). Viens no lielākajiem J. Kristapsona darbiem bija 2002. gadā izdotais analītiskais pārskats par inovāciju politiku Latvijā.

Jānim Kristapsonam bija raksturīga precīza sava viedokļa formulēšana un uzturēšana, oriģinālu uzskatu izsacīšana par Latvijas zinātnes pamatjautājumiem, kurus viņš aizstāvēja ar lielu dedzību, taču viedokli mācēja saskaņot ar LZA vadību. Liels bija J. Kristapsona ieguldījums Latvijas Zinātņu akadēmijas pārveidē un strukturēšanā, kas notika 1992. gadā. Viņš aktīvi līdzdarbojās LZA Hartas izstrādē. Īpaši izceļams viņa devums LZA Gadagrāmatu tapšanā, ko viņš veidoja vairāk nekā 20 gadus, kā arī 2002. gadā izsacītā ideja par ikgadēju Latvijas zinātnes sasniegumu nominēšanu, kas ar laiku izvērsusies par vienu no LZA būtiskām funkcijām.

2002. gadā J. Kristapsons saņēma LZA un AS "Grindeks" balvu par nozīmīgu ieguldījumu Latvijas zinātnes un tehnoloģiju potenciāla izpētē un popularizēšanā, bet 2003. gadā tika apbalvots ar Baltijas zinātņu akadēmiju medaļu par nopelniem zinātnes transformācijas izpētē Latvijā un Baltijas zinātņu akadēmiju sadarbības veicināšanu.

Apliecinām savu visdziļāko cieņu mūsu kolēģa zinātnei veltītajam mūžam un izsakām līdzjūtību Jāņa Kristapsona ģimenei un tuviniekiem.

LZA Senāta priekšsēdētājs **Jānis Stradiņš**
un Latvijas Zinātņu akadēmijas kolēģi

Aizstāvēšana

2017. gada 17. maijā plkst.16.00 Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) Medicīnas promocijas padomes atklātā sēdē Rīgā, Dzirciema ielā 16, Hipokrāta auditorijā

KATRĪNA GARDOVSKA

aizstāvēs promocijas darbu **"Košanas muskuļu un apakšžokļa morfoloģiskās īpatnības 3D attēlā pacientiem ar dentofaciālām deformācijām"**.

Oficiālie recenzenti: *Dr.med*. Ilze Akota (RSU); *Dr.med*. Rūta Care; *Dr.med*. Ainārs Bajinskis.

Ar promocijas darbu var iepazīties RSU bibliotēkā, RSU mājas lapā www.rsu.lv

***

2017. gada 31. maijā plkst.13.00 Rīgas Tehniskās universitātes Materiālzinātnes nozares promocijas padomes P–18 atklātajā sēdē Rīgā, Paula Valdena ielā 3, 272. telpā

VITA ZĀLĪTE

aizstāvēs promocijas darbu **"Ar stronciju un fluoru aizvietota kalcija deficītā hidroksilapatīta sintēze un pielietojums zobu emaljas remineralizācijā"** inženierzinātņu doktora grāda iegūšanai.

Recenzenti: *Dr. sc. ing*. Andris Šutka (RTU); *Dr.phys*. Jānis Kleperis (LU CFI); *Dr*. Vita Mačiulskiene (Lietuvas Veselības zinātņu universitātes Zobārstniecības un mutes pataloģiju klīnika, Lietuva).

Ar promocijas darbu var iepazīties RTU Zinātniskajā bibliotēkā (Rīgā, Paula Valdena ielā 5) un interneta vietnē http://www.rtu.lv (Doktorantiem → Promocija → Promocijas darbi).

***

2017. gada 26. maijā plkst. 12.00 Latvijas Lauksaimniecības universitātē Informācijas tehnoloģiju promocijas padomes atklātā sēdē Jelgavā, Lielā ielā 2, 218. auditorijā

JĀNIS JUDRUPS

aizstāvēs promocijas darbu **"Mācību un kompetenču pārvaldības risinājuma izstrāde"** inženierzinātņu doktora zinātniskā grāda iegūšanai informācijas tehnoloģiju nozarē.

Oficiālie recenzenti: *Dr.sc.comp*. Rudīte Čevere (LLU); *Dr.sc.comp*. Māris Vītiņš (LU); *Dr.paed*. Sarma Cakula (ViA).

Ar promocijas darbu var iepazīties LLU Fundamentālajā bibliotēkā Jelgavā, Lielā iela 2 un internetā http://llufb.llu.lv/promoc_darbi.html.

***

2017. gada 31. maijā plkst.15.00 Rīgas Tehniskās universitātes Materiālzinātnes nozares promocijas padomes P–18 atklātajā sēdē Rīgā, Paula Valdena ielā 3, 272. telpā

KRISTAPS RUBENIS

aizstāvēs promocijas darbu **"Uz alvas dioksīda bāzētu materiālu iegūšana, struktūras un fizikālo īpašību pētījumi"** inženierzinātņu doktora grāda iegūšanai.

Recenzenti: *Dr.habil.sc.ing*. Jānis Grabis (RTU); *Dr. phys*. Anatolijs Šarakovskis (LU CFI); *Dr*. Krzystof Galazka (*Institute of Plasma Physics and Laser Microfusion*, Polija).

Ar promocijas darbu var iepazīties RTU Zinātniskajā bibliotēkā (Rīgā, Paula Valdena ielā 5) un interneta vietnē http://www.rtu.lv (Doktorantiem → Promocija → Promocijas darbi).

***

2017. gada 6. jūnijā plkst. 12.30 notiks LU Psiholoģijas zinātņu nozares promocijas padomes atklātā sēde (Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē, Jūrmalas gatvē 76), kurā disertāciju psiholoģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai aizstāvēs

ESTERE BIRZIŅA.

Temats: **"Mātes un bērna mijiedarbības un pirmsskolas vecuma bērnu eksternalizēto uzvedības problēmu izmaiņas Marte Meo terapijas laikā"**.

Recenzenti: *Ph.D*. Anika Miltuze (Latvijas Universitāte); *Dr.psych*. Aija Dudkina (RPIVA); *Ph.D*. Lyndall Strazdins (Austrālijas Nacionālā Universitāte).

Ar promocijas darbu var iepazīties LU bibliotēkā.

***

2017. gada 8. jūnijā plkst. 14.00 Rīgā, Āzenes ielā12/1, 115. auditorijā, RTU Vides zinātnes nozares RTU promocijas padomes P-19 atklātā sēdē promocijas darbu inženierzinātņu doktora zinātniskā grāda iegūšanai aizstāvēs

MĀRA RĒPELE

par tēmu **"Biomentāna ražošanas un piegādes sistēmas ekodizains"**.

Oficiālie recenzenti: *Dr.sc.ing*. Ritvars Sudārs (Latvijas Lauksaimniecības universitāte); *Dr.sc.ing*. Francesco Romagnoli (Rīgas Tehniskā universitāte); *Dr.sc.ing*. Visvaldas Varžinskas (Kauņas Tehnoloģiju universitāte, Lietuva).

Ar promocijas darbu var iepazīties RTU bibliotēkā Paula Valdena ielā 5, Latvijas Nacionālajā bibliotēkā Mūkusalas ielā 3 un Enerģētikas un elektrotehnikas fakultātē 602. kabinetā.

***

2017. gada 12. aprīlī LLU Pārtikas zinātnes nozares Pārtikas procesu un iekārtu, Pārtikas mikrobioloģijas un Pārtikas produktu kvalitātes apakšnozaru promocijas padomes atklātā sēdē **ALEKSANDRS KOVAĻČUKS** aizstāvēja promocijas darbu un viņam tika tika piešķirts inženierzinātņu doktora zinātniskais grāds (*Dr.sc.ing*.) pārtikas zinātnes nozarē. Balsošanas rezultāti: par – 10, pret – 0, nederīgi biļeteni – 0.

***

2017. gada 12. aprīlī LLU Pārtikas zinātnes nozares Pārtikas procesu un iekārtu, Pārtikas mikrobioloģijas un Pārtikas produktu kvalitātes apakšnozaru promocijas padomes atklātā sēdē **ASNATE ĶIRSE** aizstāvēja promocijas darbu un viņai tika piešķirts inženierzinātņu doktora zinātniskais grāds (*Dr.sc.ing*.) pārtikas zinātnes nozarē. Balsošanas rezultāti: par – 9, pret – 0, nederīgi biļeteni – 0.

***

Daugavpils Universitātes Pedagoģijas promocijas padomes atklātā sēdē 2017. gada 19. aprīlī **INGA SOKOLOVA** aizstāvēja promocijas darbu un viņai tika piešķirts pedagoģijas nozares doktora zinātniskais grāds (*Dr.paed*.) skolas pedagoģijas apakšnozarē. Balsošanas rezultāti: par – 8, pret – 0, nederīgi biļeteni – 0.

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas Informācijas tehnoloģiju promocijas padomes atklātā sēdē 2017. gada 24. aprīlī **IMANTAM ZAREMBO** tika piešķirts inženierzinātņu doktora zinātniskais grāds informācijas tehnoloģiju nozarē sistēmu analīzes, modelēšanas un projektēšanas apakšnozarē.

Balsošanas rezultāti: par – 7, pret – 0, nederīgi biļeteni – 0.

Redaktore Ilze Boldāne–Zeļenkova
"Zinātnes Vēstnesis"
Laikraksts iznāk kopš 1989. gada.
Reģistrācijas apliecība nr. 75.
Izdevējs: Latvijas Zinātņu akadēmija, Latvijas Zinātnes padome, Latvijas Zinātnieku savienība.

"Science Bulletin" Association of Latvian Scientists.
"Zinātnes Vēstnesis" redakcijas padome:
akadēmiķis Tālavs Jundzis (vadītājs), akadēmiķi Raita Karnīte, Baiba Rivža, Andris Ozols, korespondētājloceklis Pēteris Trapencieris, *Dr. chem*. Alma Edžiņa un LZA sabiedrisko attiecību speciāliste Ilze Stengrevica.

Redakcija: Rīgā, Akadēmijas laukumā 1.
Tālr. 67212706, 67225361, 26593299, fakss 67821153.
E pasts: zinatnes.vestnesis@lza.lv
http://www.lza.lv
Indekss 77165.
Iespiests: SIA Zemgus LB